

Open Monumentendag stond in 1997 in het teken van arbeid. Een ideale gelegenheid dus om het industrieel-archeologisch patrimonium in de kijker te zetten. Bij die gelegenheid was het bedrijf G. & I. Vancoillie in de Stationsstraat open voor bezoek en hebben tal van Lichterveldenaren er een kijkje achter de schermen kunnen nemen. Interessant, temeer daar er een procedure lopende is ter bescherming van deze installatie. Een en ander was de aanleiding voor het hiernavolgend artikeltje dat niet alleen de historiek van het bedrijf schetst, maar tevens een indruk geeft hoe het er hedendaags nog aan toe gaat.

Bij het ter perse gaan van dit jaarboek bereikte ons het bericht van het plotse overlijden van Isabella Vancoillie op 06/10/1997. De bestuursleden van de Heemkundige Kring bieden hierbij hun medeleven aan aan Germain Vancoillie, en drukken tegelijk de hoop uit dat deze onverwachtse gebeurtenis de plannen die beiden met hun bedrijf hadden, niet zou komen dwarsbomen.

Heemkundige kring Karel Van de Poel

De feitelijke vereniging G. & I. Vancoillie

Luc Haeghebaert & Frans Vanzielegheem

In de Statiestraat op nummers 177 en 181 staan twee identieke huizen in neogotische stijl met een Vlaamse topgevel. Een huis voor Germain Vancoillie en een voor zijn zuster Isabella, het ene gebouwd in 1921, het andere in 1928.

Germain en Isabella runnen er de feitelijke vereniging G. & I. Vancoillie. Hun boomzagerij, maalderij voor veevoeders en olieslagerij voor lijnzaad, opgericht in de negentiende eeuw en uitgebreid tussen de twee wereldoorlogen zijn waardevol op gebied van industriële archeologie.

1 Voorgeschiedenis

Het bedrijf werd al in 1844 opgericht door Pieter Devos, de overgrootvader van de huidige eigenaars. Er is echter enige onduidelijkheid over het beginjaar van het bedrijf, omdat de bronnen elkaar tegenspreken. Volgens het kadaster werd er in 1856 een molen gebouwd die in 1857 in bedrijf genomen werd. Pieter Devos staat echter al in de patentregisters van 1844 als koomolenaar vermeld. De familie houdt het in elk geval op 1844, het jaar waarin Pieter Devos met Barbara Tempelaere trouwde. Pieter Devos had het perceel in de Statiestraat in 1855 gekocht van kuiper-koopman Joseph Delafontaine die het op zijn beurt in 1847 van Adolphe Vanhee verworven had.

Deze ansichtkaart geeft een zicht op de "Statiemolen". De foto is gemaakt ten westen van de spooroverweg. In de achtergrond, half verscholen achter de boomkruin, zijn de wieken te zien van de molen Devos.

Uit het Noord-Franse Seclin werd een houten staakmolen overgebracht en hier herop-

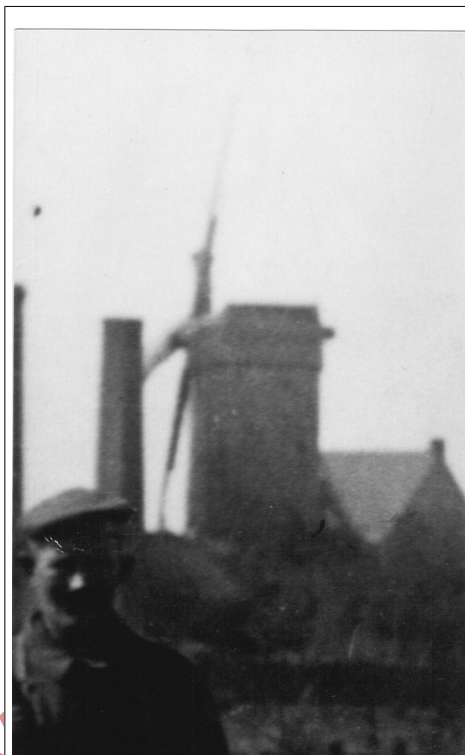
gebouwd; deze installatie zou de basis van het bedrijf worden. Pieter Devos liet zich in de patentregisters opnemen als koornmolenaar, olieslager, lijnkoekbreker, moutmolenaar, meelverkoper, broodbakker en winkelier: een brede waaier van activiteiten die allemaal het molenaarsvak als grondslag hadden.

Aanvankelijk woonde het jonge gezin met één zoon, Eduard (°1845), in de Statiestraat.

Twee dienstknachten, één meid en één kostganger¹ woonden er in. Later werd het gezin nog uitgebreid met achtereenvolgens Joannes-Jacobus (°1848), Felix-Jordaan (°1850), Maria-Ludovica (°1852) en Aloysius (°1856). Vanaf 1852 hadden ze ook een inwonend broodbakker. Leo Delaey deed er dienst van 1852 tot 1880.

2 Van wind naar stoom

Op 06/12/1869 overlijdt Pieter Devos en gaat het bedrijf over naar de weduwe en de kinderen. Het gaat de zaak niettemin voor de wind en om ook in perioden van windstilte te kunnen malen wordt in 1886 een eerste stoommachine in bedrijf gesteld, en spreekt men van een "graanmolen door wind en stoom". Was de eerste machine een miskleun of was de capaciteit na een paar jaar weer onvoldoende geworden, het is niet duidelijk,

De enige (vrij onduidelijke) foto van de molen Devos. Wie de glunderende figuur was op de voorgrond, konden we niet achterhalen.

H. Hert van Jesus ik heb betrouwen op U!
(300 d. afl.)

Ter zaiiger gedachtenis van
Eduard DEVOS
Weduwaar van
Clemence TANCHE
geboren te Lichtervelde den 14 November 1845
euer overleden den 1 September 1918.

Mijn God! mijn God! waarom vader vroegtijdig uit ons midden weggerukt. Waarom hem niet te laten aan onze teederheid. O dood! kon dan de gedachte onzer bloedige tranen en der gelatenheid waarin hij twee weezen siet uwe saged met wegehouden? O geheim... diep geheim der dood. Laat ons het hoort huigen, God eer bidden en uitroepen uw wil o Heer en niet de onze geschiedde.

Hij was een verstandige vader die acht nam op den gang van zijn huis. Hij vond zijn geluk in het getrouw volbrengen van al zijne plichten en zijne kinderen voedde hij op in de vrees des Heeren. Hij had medelijden met deze die in nood verkeerden en was gediensstig voor iedereen.

Mijne dierbare KINDEREN, U beveel ik aan God den vader der Weezen. Van uit den hemel zal ik over u waken. Bemint eikande, weest goede christenen en tracht den Heere in alles te behagen. En Gij mijn Eerweerde SCHOONBROEDER priester des Heeren, mochtet Gij weldra uit uw ballingschap terug komen om voor mijne kinderen te zorgen en voor mij aan 't altaar des Heeren te bidden.

Akten van Geloof Hoop en Liefde!
(Afl. 7 j. en 7 m 40 d.)

Lichtervelde, dr. Vr. Vereenoghe-Hoet.

maar in 1888 wordt de oorspronkelijke stoommachine door een nieuwe vervangen. Tegelijkertijd wordt het bedrijf uitgebreid. Van investeren hebben ze in de familie Devos nooit schrik gehad. In 1892 wordt weer een nieuwe stoommachine geplaatst, en Eduard Devos, die het bedrijf op 15/02/1895 overneemt, breidt de zaak weer uit in 1903 en zorgt in 1905 voor alweer een nieuwe stoommachine.

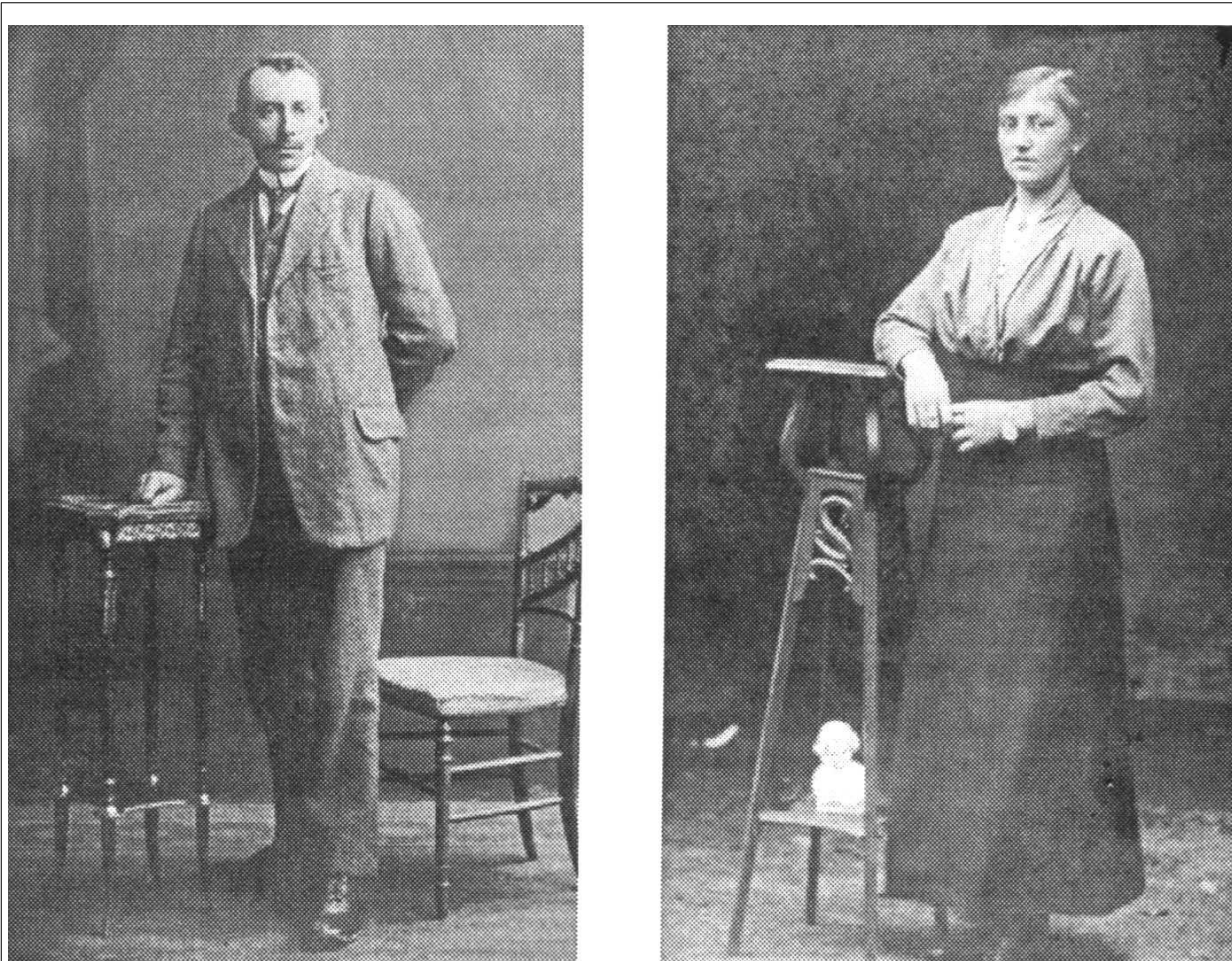
Eduard Devos, vroegtijdig weduwnaar geworden, overlijdt nog voor het einde van de eerste wereldoorlog.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog had het bedrijf het zwaar te verduren gekregen. De nabijheid van het station (dat meermaals beschoten werd) zat daar natuurlijk voor iets tussen. De molen was door de Duitsers als mitrailleurpost gebruikt en was dermate beschadigd dat hij niet meer hersteld werd. De periode 1900-1920 was trouwens de tijd dat in heel de streek

rugge, bediende aan de spoorwegen.

de windmolens één na één verdwenen.

Er werd dan ook niet lang over getwijfeld om de oude molen te ontmantelen en de materialen te gebruiken voor de heropbouw van het bedrijf. Er zou voortaan enkel nog met stoomenergie en niet meer met windkracht gemalen worden.

Uit het familiealbum: Aloïs Vancoillie en Godelieve Devos (Repro E Delameillieure)

Dochter Godelieve Devos huwt in 1920 met Torhoutenaar Aloïs Vancoillie, waardoor het bedrijf zijn huidige naam kreeg. In 1921 werd het woonhuis heropgebouwd en het bedrijf heropgestart, nadat de plaatsing van een nieuwe stoomketel goedgekeurd was.

Op 02/08/1924 diende Aloïs Vancoillie een aanvraag in om een mechanische zagerij te mogen toevoegen aan zijn bedrijf. Het is deze zaaginstallatie die nu nog steeds in bedrijf is.

De stoommachine, energiebron voor het hele bedrijf, werd in 1933 vervangen. Het bedrijf bloeide in de periode voor en na de Tweede Wereldoorlog. Aloïs Vancoillie en Godelieve Devos kregen twee kinderen: Germain en Isabella die beiden ongehuwd blijven en na het overlijden van hun ouders (vader Aloïs op 24/06/1974 en moeder Godelieve op 12/02/1987) de zaak verder zetten.

De hele bedrijfsuitrusting had sedert 1933 geen ingrijpende veranderingen meer gekend, maar liep nog altijd gesmeerd. Germain die intussen een dagje ouder geworden was, begon met de vraag te zitten wat er met het familiebedrijf zou gebeuren eens dat

ze er mee zouden ophouden.

<h1>BERICHT</h1>	<p>Brugge, Bruges, ^{15 October} ~~september~~ 1922</p>
<p>Burgemeester en Schepenen der gemeente Lichtervelde maken bekend: dat Sr. Alois Vancoillie-Devos, statiestraat alhier de bemachting vraagt om bij zijne stoommaalderij eene mechanieke houtzagerij te mogen voegen;</p> <p>dat zijne vraag en bijhorige stukken ter inzage neder- gelegd zijn in het gemeentesecretariaat; dat het onderzoek diesaangaande zal gesloten worden den zaterdag 16 Oogst 1924 om 10 ure voormiddag. Lichtervelde, den 2 Oogst 1924.</p> <p>Op Bevel: De SECRETARIS, <i>[Handwritten Signature]</i></p> <p>BURGEMEESTER EN SCHEPENEN,</p>	<p>HOOG KONINKLIJK COMMISSARIAAT VAN WEST-VLAANDEREN — HAUT COMMISSARIAT ROYAL DE LA FLANDRE OCCIDENTALE rep. ll. E. D. No 695.</p> <p>2 bijlagen en plans.</p> <p><i>[Handwritten Signature]</i> Gmijnheeren,</p> <p>Ik heb de eer u twee afschriften te laten geworden van mijn besluit van f-dezer waarbij de kinders E. Devos-Tanghe, gemach- tigd worden eene stoomketel in werking te brengen, moettende dienen tot het malen, te Lichtervelde.</p> <p>DE KONINKLIJKE HOOG COMMISSARIS, <i>[Handwritten Signature]</i></p>

Toen hij op een dag in 1991 zijn becommernis meedeelde aan oud-minister Bourgeois, opperde deze laatste "Misschien kan het een museum worden", en de zaak van de klassering begon te lopen.

In het verleden waren al een flink aantal brouwerijen geklasseerd in Vlaanderen. Van die bedrijvigheid is zowat alles geklasseerd en beschermd wat beschermd of geklasseerd verdiende te worden. Een poging tot klassering van enig object in deze branche zou dan ook maar weinig kans maken op slagen.

3 Crossley

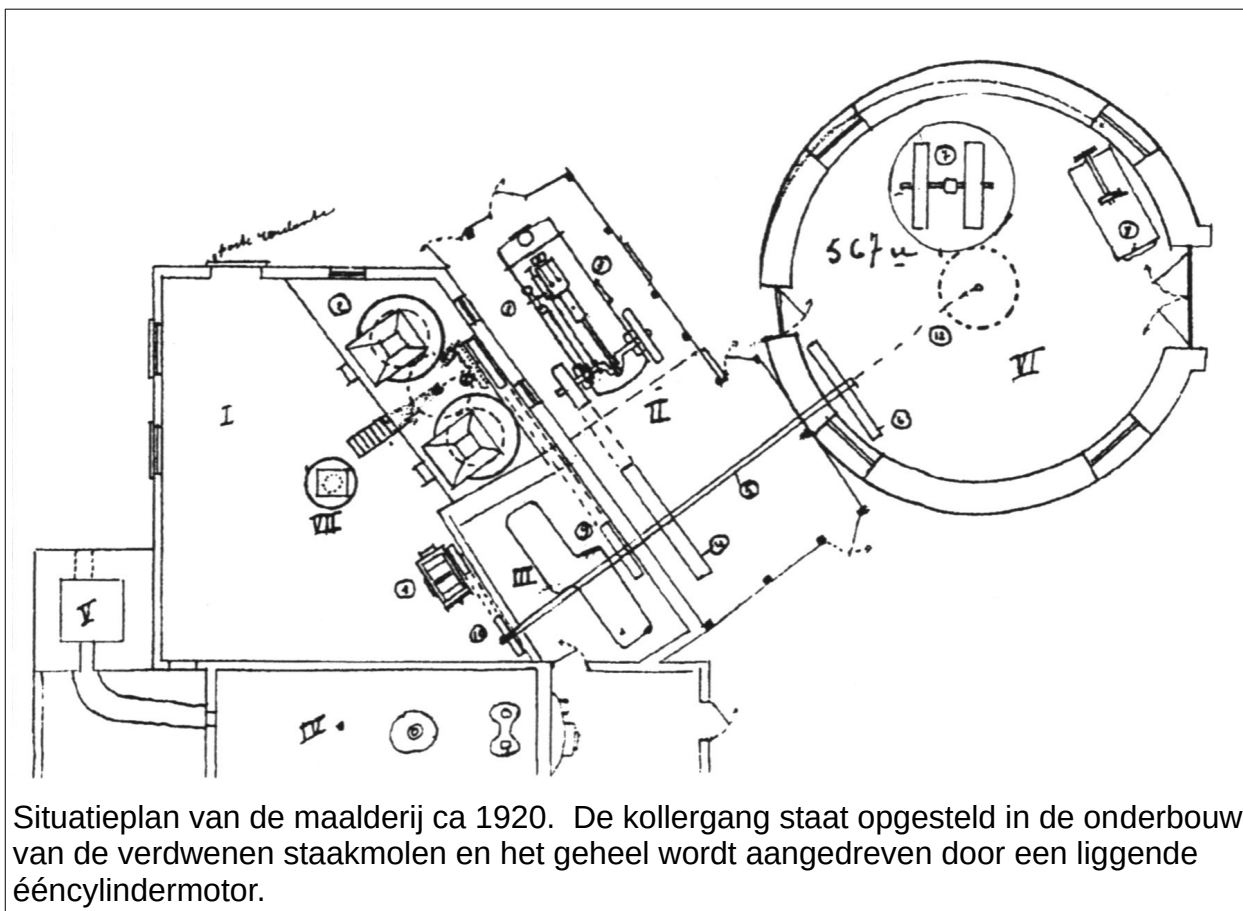
De combinatie maalderij-zagerij-olieslagerij door één centrale dieselmotor aangedreven, zoals ze te vinden is bij Germain en Isabella Vancoillie, is echter een unicum, temeer daar het geheel nog in werking is.

"Hier kwamen verschillende ambtenaren van de dienst "Industriële Archeologie" en van de gemeente. Ze namen foto's en waren verwonderd over de goede werking van de installaties", zegt Germain fier.

In het ambachtelijk bedrijf loopt men van het ene verbazende werktuig naar het andere. Hét pronkstuk is de Crossley éencilinder motor met een vliegwiel van meer dan twee meter diameter. De motor doet een alternator draaien die het bedrijf van stroom voorziet. De Crossley draait krachtig, maar gezapig op het werkritme van voor de oorlog en 't geluid wordt praktisch volledig gedempt in de meterdikke schouw; van burenen geen klachten dus. En Germain spreekt graag van zijn machines en zijn alaam.

Hij vertelt over boomezels of "tribols" waarmee in de jaren 30 de bomen uit Frankrijk naar de zagerij kwamen. Zijn jargon is archaïsch maar eenvoudig voor wie in de materie geïnteresseerd is: "achtkanterne baddens" zijn populieren balken, de lijnzaadolie is er voor de zeepfabriek, het "koekepoer" worden tot veevoer verwerkt. Zijn maal- en

pletstenen zijn uit natuurlijke rots gekapt.

Situatieplan van de maalderij ca 1920. De kollergang staat opgesteld in de onderbouw van de verdwenen staakmolen en het geheel wordt aangedreven door een liggende éencylindermotor.

“De zagerij is opgericht in 1923 en ik herinner me nog goed dat we veel kerselaars te zagen kregen voor de firma Vanhaverbeke, aan de overkant van de straat, die stijlvolle eetkamer- en kerkstoelen maakte. Ons bedrijf kende een grote bloei voor en kort na de Tweede Wereldoorlog.”

“Tegenover de mogelijke bescherming staan we positief, we hebben toch geen opvolgers en wachten maar af”. Goede en minder goed bedoelde raad, advies en tegenadvies kregen zij van “vrienden” en “kennissen”.

“De mensen zijn boosaardig”, meent Isabella. “We werden opgebeld door iemand die voorspelde dat we beiden in het “oudemannahuis” zouden terechtkomen. Die persoon gaf ons de raad het waardevolle uit ons bedrijf te verkopen, de rest met een bulldozer plat te walsen, en er een flatgebouw te laten optrekken. Maar op een appartementje krijgen ze ons niet. Denk maar niet dat we ons zo gemakkelijk laten doen. Als het hier een geklasseerd monument wordt, willen we in ons huis blijven wonen. Vooraleer we onze handtekening zetten, moet alles duidelijk op papier staan”, zegt Isabella overtuigend.

4 Doodskisten

Germain en Isabella delen hetzelfde standpunt: “Liefst het monument in Lichtervelde bewaren. Voor de waardevolle zaken kregen we trouwens al aanbiedingen: een zekere

Van Ool uit het Nederlandse Venray wilde het gehele complex naar een museum in Nederland overbrengen, en ene meneer Jauvenois uit Ath wil de pletstenen kopen om ze aldaar in een museum te zetten."

Ondertussen gaat het gewone leven bij de Vancoillies verder. Germain zaagt en maalt. Isabella handelt de papierwinkel af en ze werken al vele lange jaren samen.

"Wij maken nooit ruzie, we zeggen ons gedacht, zwijgen en doen voort met 't werk" Isabella en Germain zijn de kinderen van hun tijd, het product van omgeving en omstandigheden, werkzaam, geduldig, gediensig maar zelfzeker. Wellicht komen ze beter overeen dan een doorsneekoppel omdat geen van beiden gehuwd is. *"Ge moet overeen komen in het leven"* zei ons vader, *"en wij doen dat."*

"Ik zaag nog bomen voor wie ze komt brengen. Iedereen mag trouwens komen meehelpen". Isabella meet de bomen en rekent het kubiek uit, weet hoeveel planken of "baddens" uit de stam komen, doet de boekhouding en de facturatie. Eiken doodskisten maken was vroeger een van onze specialiteiten; we hebben er nog gezaagd voor Duitse soldaten."

Destijds staken professoren een helpende hand toe bij het verwerken van eigen bomen voor het gebinte van hun woning. We hebben daar geen "onse" verstand van, zeiden ze, en keken verwonderd naar Germain's doen en laten rond al die machines.

Vergroeid met elkaar en met het bedrijf ... (foto Kurt Desplenter).

5 Koekepoer

In de olieslagerij, diep verscholen in het achterste gedeelte van het bedrijf, pletten twee granieten stenen lijnzaad tot olie en lijnschilfers.

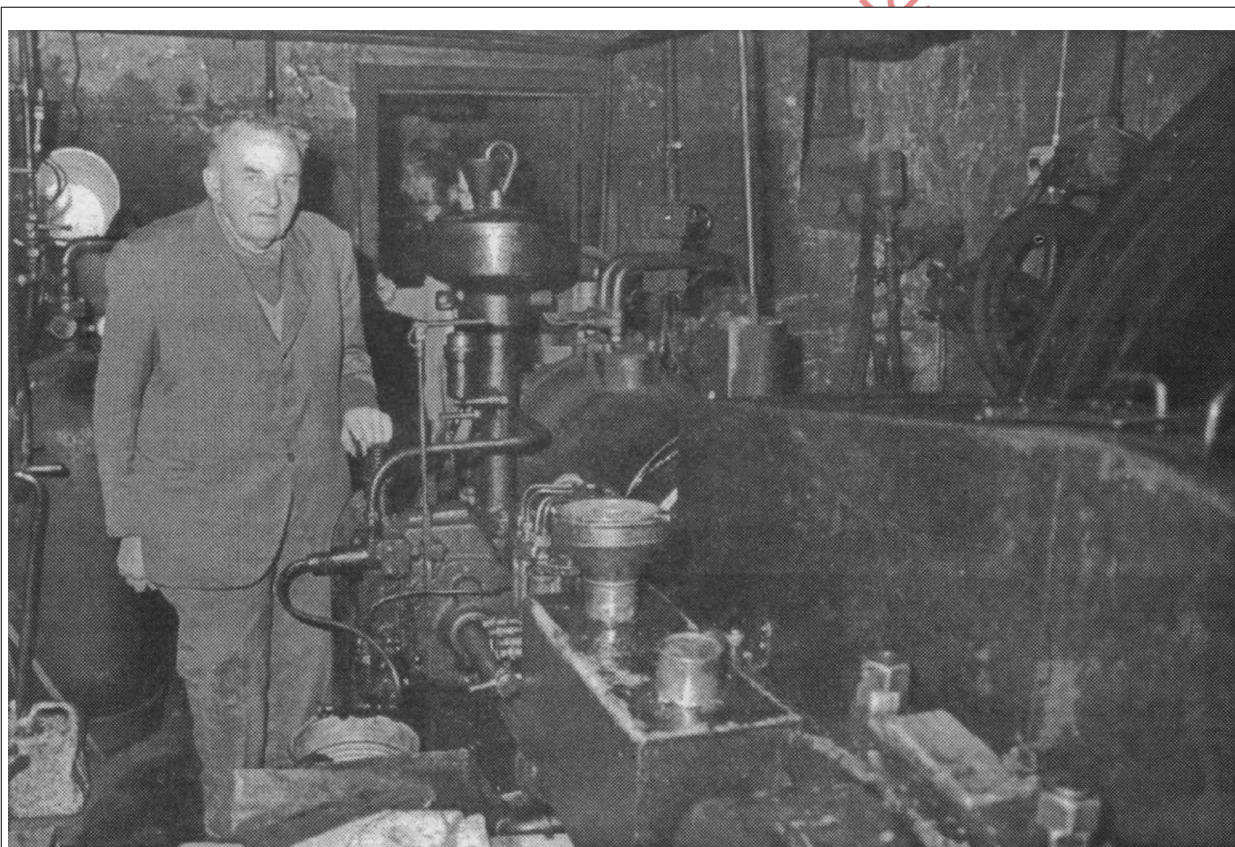
"We leveren olie voor zeepziederijen, cosmetica, verfindustrie en drukinkten. Uit 100 kg lijnzaad wordt 20 à 30 liter olie geperst". De lijnschilfers ook "koekepoer", "lijnmeel" of "oliebrood" genaamd, dienden vroeger als geneesmiddel voor zeugen en koeien. "Koud geperste olie is ook goed voor vioolsnaren en brandwonden," vertelt Isabella die er alles van schijnt te weten.

En dan is er nog de maalderij waar samengestelde en enkelvoudige voeders gemaakt worden. *“Voor samengestelde voeders gaan we tewerk met beproefde formules, maar we malen ook nog het zakje graan voor mensen die hun eigen broodje bakken.”*

Germain levert de veevoeders af met zijn lichte vrachtwagen. Bij overschot van werk zorgt een deeltijdse arbeider voor hulp bij de productie. Germain knutselt een defect zó aan elkaar en Isabella bestelt de nodige wisselstukken bij Krupp in Hamburg-Harburg of in Engeland.

Germain is altijd bezig in het bedrijf. *“Als kleuter draaide ik aan de vetpotten van de machines. Aan het materieel werken is mijn hobby.”*

Ondertussen heeft minister Luc Martens een besluit ondertekend tot bescherming van het bedrijf als dorpsgezicht. *“Omwille van het algemeen belang gevormd door de industrieel-archeologische waarde als uiterst interessant en goed bewaard functionerend voorbeeld van een combinatie van drie bedrijfjes waarvan de technische uitrusting verwijst naar een bepaalde fase, voornamelijk te situeren in het interbellum.”*

Het hart van het bedrijf: Germain Vancoillie en zijn Crossley dieselmotor (Foto Kurt Desplenter).

Een extra reden dus om het waardevolle erfgoed van Isabella en Germain ook voor de komende generaties gesmeerd te laten functioneren.

oooooooooooo